

А. М. ГУМЕНЮК,
кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри туризму та економічної теорії,
Буковинський державний фінансово-економічний університет, м. Чернівці

Теоретико-методичні підстави оцінювання ефективності інституційного базису економіки

Розглянуто сутність ефективного інституційного базису суспільства, теоретичні підходи до визначення категорії "ефективність інститутів". Здійснено аналіз методичних підходів до оцінювання ефективності інститутів. На підставі аналізу зроблено висновок про необхідність збереження оптимальності взаємозв'язку між основними складниками моделі соціально-економічного розвитку, які забезпечують ефективне функціонування економіки.

Ключові слова: ефективність та якість інститутів, транзакційні витрати, інституційний базис, інституційні зміни, економічне зростання, людський і соціальний капітал.

Постановка проблеми. В соціально-економічних системах різних ієрархічних рівнів та суспільного устрою завжди існують певні правила поведінки – норми і стандарти, які регламентують взаємовідносини між елементами моделі складу системи, зокрема між людьми. Ці правила прийнято називати інститутами або обмеженнями, які регулюють поведінку індивіда, елементів системи. Такі інститути формують сукупність альтернативних можливостей, в межах яких можуть обиратися варіанти поведінки, що забезпечують ефективне функціонування суспільно-економічної системи, а також запобігають неприпустимим для інтересів соціуму варіантам поведінки, передбачають вплив на порушників за допомогою відповідних інструментів примусу. Сукупність інститутів певного соціуму утворює його інституційний базис. Сьогодні актуальною проблемою залишається формування такого інституційного базису структурної моделі соціально-економічного розвитку суспільства, який би забезпечував ефективне функціонування економіки. В контексті вказаної проблеми важливим залишається визначення оптимальності взаємозв'язку між основними складниками вказаної моделі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам становлення інституційного базису, ефективності і якості його функціонування, присвячені роботи вітчизняних і зарубіжних економістів: С. Архієреєвої, В. Гейця, А. Гриценка, Е. Лібанової, С. Єрохіна, Т. Заславської, С. Кірдіної, І. Малого, А. Мокія, В. Новицького, Ю. Пахомова, А. Сухарева, М. Флейчук, А. Шастітко [1–9]. У роботах вказаних вчених аналізуються переваги і суперечності різних типів інституційних систем [4], розглядаються структура і функції соціальних інститутів та їхня роль у забезпеченні сталості інституціональної системи [2; 3], аналізуються інституціональні передумови і наслідки новітніх соціоструктурних зрушень на пострадянському просторі [5; 7], досліджуються особливості інституціональної архітекτονіки транзитивної соціально-економічної системи та обмеження, які вони накладають на формування моделі соціально-економічного розвитку [8; 12; 15; 17; 18].

Основна мета дослідження полягає в аналізі ефективного інституційного базису структурної моделі соціально-економічного розвитку суспільства. Якість інституційного базису економіки і суспільства країни є результатом синергії специфічного шляху її історичного розвитку, географічного розташування, політичної системи, культури і традицій, досягнутого соціально-економічного рівня, ступеня участі в глобальній економічній інтеграції. Згідно із теорією

© А. М. Гуменюк, 2015

Х. Демсеца, взаємозв'язок між інституційними змінами та ефективністю базується на змінах відносних цін економічних ресурсів [10, с. 350]. Виникнення або невиникнення виняткових прав розглядалося цією теорією з позиції зіставлення витрат та користі від позбавлення індивідів доступу до майна, з одного боку, і внутрішніх витрат на спільне управління майном групи індивідів, з іншого. До таких самих висновків приходять В. Тамбовцев, який зазначає, що чинником інституційних змін є ефективність, під якою розуміється приріст вартості або багатства в суспільстві [11, с. 121; 12, с. 47].

Результати дослідження. Існує прямий зв'язок між інтенсивністю участі країни в процесі глобальної економічної інтеграції та рівнем розвитку її інститутів. Відкрита економіка потребує інститутів нової якості, наближених до світового рівня. Розширення учасників ринку розвинених економік через вступ (інтеграцію) до нього інших країн, додаткові ризики для їхньої діяльності, вступ країн до мегарегіональних утворень чи організацій вимагають нової якості інституційного базису економіки.

Наголосимо, що незважаючи на активне формування протягом періоду трансформацій нового правового простору, в Україні ще зберігається неповнота й суперечливість нормативно-правового поля регулювання відносин власності, зайнятості та соціально-трудова відносин щодо освіти, запобігання певним формам дискримінації у соціально-трудова сфері. Особливо гострою залишається проблема створення дієвих юридичних (нормативно-розпорядчих) та фінансово-економічних методів реалізації законів і підзаконних актів. Зазначимо, що після розпаду СРСР в Україні прийняли правильне рішення – зруйнувати стару систему та провести радикальні реформи. Основна помилка реформаторів полягала в тому, що не було встановлено верховенство права та не було побудовано ефективні державні інститути.

Потрібно вказати також на протиріччя між деякими нормативними нововведеннями останнього часу і чинними правовими нормами, запровадженими у попередні періоди, а також між останніми та реальними умовами господарської діяльності. Найбільша недосконалість інституціональної складової соціально-економічної системи України виявляється у слабкості й неефективності контролю за виконанням офіційних норм і правил, тобто головною проблемою є не так недоліки законодавства, як його невиконання. На думку І. Курило, саме тому важливим є не лише прийняття досконалих законів, а насамперед забезпечення їх реального втілення у господарську діяльність з допомогою систем жорсткого примусу до їх виконання [13, с. 33].

Питання формування ефективних інститутів розглядалися Р. Буайе, який обґрунтував принципи формування ефективних інституційних одиниць. Основним з них є те, що життєздатність інституту визначається його внеском у забезпечення гармонійності системи загалом [14, с. 9–14]. На підставі цього ефективним інститутом (інституціональною одиницею) будемо вважати норми і правила формального і неформального характеру, які забезпечують зниження рівня трансакційних витрат, невизначеності поведінки інституційних суб'єктів і стимулюють економічне зростання та підвищення добробуту громадян. Тобто ефективність інституту визначаємо його внеском у розвиток економічних відносин, який залежить від взаємозв'язків між формальними і неформальними нормами, соціальними нормами і реальною практикою. Додамо також, що ефективний інституційний базис характеризується такими властивостями як повнота охоплення всіх взаємозв'язків між елементами системи, їх внутрішня несуперечливість, або відсутність несумісних між собою інститутів. Останнє передбачає, що кожний тип взаємодії елементів соціально-економічної системи регламентується певним інститутом, групою інститутів. Таким чином, жоден інститут не має конкурентів, але з часом з'являються нові інститути, які змінюють або розвивають старі. Тому жоден інститут не може бути усунений вилучений із інституційного базису без відповідної заміни. Конкурентна ситуація між інститутами виникає лише на стадії порівняння і вибору найкращого варіанта нового інституту.

Необхідно наголосити, що в сучасному суспільстві існують і неефективні інститути. Проблема тривалого існування неефективних норм і правил, які виникають в умовах системної трансформації, знайшла відображення в працях зарубіжних економістів, зокрема Д. Норта, який, розглядаючи розвиток ряду країн Європи, впровадив поняття стійкої неефективної норми [15, с. 33]. В. Полтерович вперше для характеристики стійкості неефективних норм використав термін "інституціональна пастка" [16, с. 7]. Підвищення ефективності будь-якого процесу, зокрема інституційного проектування, передбачає оптимізацію планів (проектів), тобто розроблення алгоритму, реалізація якого призведе до бажаної цілі. На сьогодні економічна думка розділяє питання соціальної справедливості та економічної ефективності, вказуючи, що справедливість належить до сфери етики, моральних оцінок та постулатів, а ефективність – до компетенції чистого економічного аналізу, до однієї з цілей економічної політики. Насправді, як зауважує А. Сухарєв, ефективність також є результатом оцінювання, яке визначається етичними нормами та іншими інститутами, які відповідають за розвиток економіки та економічного знання [17, с. 358].

Ефективність інститутів значною мірою залежить, по-перше, від ступеня відповідності формально-правових норм неформальним соціокультурним правилам, по-друге, від ступеня відповідності реальних практик формальним і неформальним нормам. Громадяни стабільних суспільств та розвинених економік сприймають державні закони і норми як обов'язкові і переважно справедливі та реалізують їх у повсякденних практиках. З часом під впливом різних суспільних змін внаслідок дії внутрішніх та зовнішніх чинників окремі практики починають відхилятися від встановлених норм. У такій ситуації держава або посилює інституційний контроль за виконанням правил, або стикається із необхідністю скоригувати ці правила, наближаючи їх до культурних уявлень, реальної поведінки або відкритих вимог громадян.

Як зазначає Ю. Овсієнко, інститути, які формуються в процесі соціально-економічного розвитку суспільства, повинні не суперечити базовим цінностям і нормам, тобто мати свій фундамент. Інституційні системи, елементи структури яких побудовані на основі загальнолюдських принципів, не можуть мати в своїй структурі інститути, які погіршують стан окремої особи або соціальної групи за рахунок інших. Такі інституціональні системи, які володіють атрибутами економічної ефективності, вважаються соціально справедливими [18, с. 7]. Якщо взяти за основу визначення інститутів Д. Норта як правил, механізмів, що забезпечують виконання норм поведінки та структурують взаємодії між особами [19, с. 75], тоді якість інститутів залежатиме від дієвості правил з регулювання та поширення в соціумі економічних взаємодій (обмінів). На думку В. Вольчик і С. Ракши [20], якість інститутів є функцією якості людського та соціального капіталу, а також діяльності груп спеціальних вузьких інтересів у певному господарському порядку і визначається за формулою:

$$QI = f(h, s, q), \quad (1)$$

де QI – якість інститутів, h – якість людського капіталу;

s – якість соціального капіталу;

q – показник, який характеризує діяльність груп спеціальних (вузьких) інтересів.

Формалізовано залежність якості інститутів від вказаних факторів подаємо як:

$$Q_1 = \frac{h \cdot s}{q^2} \cdot \quad (2)$$

Необхідно наголосити, що показник q характеризує діяльність груп зі спеціальними інтересами, які намагаються впровадити інновації з метою отримання нової ренти. Саме наявність стійких та укорінених в суспільстві груп зі спеціальними інтересами призводить до неможливості навіть прогнозного створення або впровадження ефективних економічних інститутів.

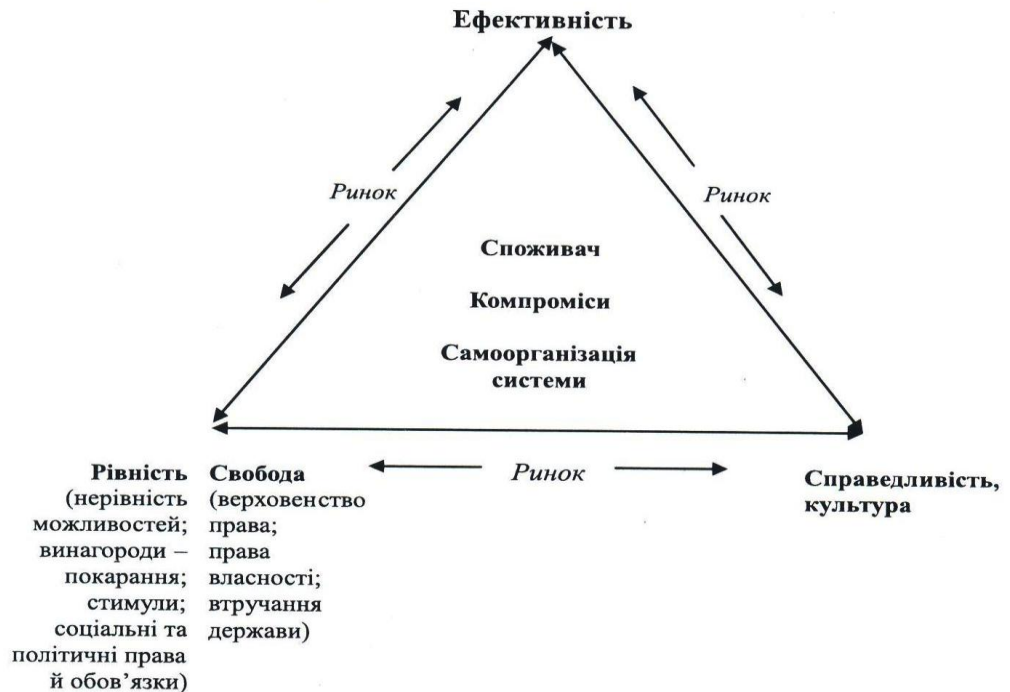
Вирішення проблем оцінювання якості, моніторингу і проектування інститутів потребує розвитку методології дослідження внутрішньої природи інституту і характеру його взаємодії із зовнішнім середовищем (зовнішньою метасистемою). Якість інститутів у теоретичних моделях економіки є екзогенним чинником. У теоріях традиційного та нового інституціоналізму припускається, що якість інститутів впливає на динаміку основних макроекономічних показників зростання. Проте відкритим залишається питання про природу якості інститутів, яка залежить від сукупності умов, причин та чинників. На якість інститутів впливають такі основні чинники: моделі поведінки та передумови, які використовуються основними економічними агентами; звички, які структурують повторювані взаємодії між економічними агентами; історично обумовлені закономірності еволюції інститутів; мислення та поведінка індивідів як результат спадкоємного причинно-наслідкового зв'язку; дія груп спеціальних інтересів, які виступають інституційними новаторами. У теоретичному аспекті важливим є розуміння сутності процесу формування та відбору інститутів, де важливу роль відіграють саме групи спеціальних інтересів, які впроваджують та підтримують вигідні їм правила і механізми інфорсменту. Якісні інститути дозволяють подібним групам укладати бажані контракти, визначають параметри ефективного інституційного базису і створюють можливість отримання аллокативних переваг ринкової координації економічної діяльності.

У наукових публікаціях зазвичай розрізняють два способи здійснення інституційних змін: еволюційні спонтанні зміни неформальних інститутів та цілеспрямована державна інженерія формальних інституційних обмежень і правил ведення господарської діяльності [21, с. 101]. Д. Норт розглядає інституційні зміни у довгостроковому періоді як еволюційні [22, с. 5]. Звідси виникає важливе питання, на якій основі формуються і розвиваються ефективні та якісні інститути. Для відповіді необхідно зупинитись на характеристиках людського і соціального капіталу та груп спеціальних інтересів. Вказані чинники взаємозв'язані один з одним, істотно впливають на якість інституційного базису, соціальні зв'язки та структурування соціальних взаємодій. Тому соціальний капітал та групи спеціальних інтересів є досить вагомими чинниками якості інституційних змін та інституційного базису.

Загалом, успішні інституційні зміни та функціонування ефективних і якісних інститутів неможливі без усвідомлення сутності людського капіталу [23, с. 18]. Існують дві протилежні позиції щодо причинно-наслідкового зв'язку між інститутами, людським капіталом та економічним зростанням. Д. Норт вважає, що саме якісні політичні та економічні інститути детермінують економічне зростання і довгострокові тенденції росту добробуту всіх груп населення, що позитивно відображається на показниках людського і соціального капіталу [19, с. 72]. Позиція Е. Глісера, А. Шлейфера полягає в тому, що людський та соціальний капітал дозволяє певному суспільству створювати ті економічні і політичні інститути, які сприяють довгостроковому економічному зростанню, або, додамо, створюють передумови розвитку соціально-економічної системи [24, с. 283].

Необхідно зазначити, що досліджувані проблеми взаємозв'язку ефективності та якості інституційних систем складають базис структурної моделі соціально-економічного розвитку суспільства. В країнах, де діє така модель, інституційний базис формується на оптимальних компромісах категорій "рівність, свобода, справедливість, культура, ефективність", забезпечується ефективне функціонування економіки (рис. 1). Аналіз взаємозв'язку у площині "рівність – ефективність" вказує, що більш висока ефективність досягається ціною зростання нерівності у прибутках і статках і, як наслідок, у соціальному становищі та можливості впливати на суспільні процеси. Така неоднаковість є наслідком приватної власності, зокрема на основні засоби виробництва, а також ринкового визначення рівня заробітку. Проте гонитва за ефективністю призводить до нерівності, тому суспільство опиняється перед необхідністю знайти компроміс між рівністю, справедливістю й ефективністю – найважливіший компроміс у соціоекономічній сфері, який впливає на різноманітні аспекти соціальної політики. Як зазначає А. Ф. Мельник,

теорія справедливості розглядає відчуття людей щодо ставлення до них порівняно з іншими, і винагороди у формі заробітної плати, службового стану та інших символів суспільного становища дуже важливі, коли йдеться про порівняння з позицій справедливості та рівня ефективності відносин між елементами соціально-економічної системи [25, с. 68].

Рис. 1. Інституційний базис структурної моделі соціально-економічного розвитку суспільства

Якщо важливо забезпечити й ефективність, і рівність та справедливість, і жодна з них не має безумовної переваги над іншою, то там, де між ними виникає суперечність, треба знайти компромісні рішення. У таких випадках доводиться жертвувати ефективністю для більшої рівності й водночас до певної міри миритися з нерівністю, аби забезпечити вищу ефективність. Обмеження в одному повинно приводити до збільшення другого (або досягнення якогось іншого суспільного ефекту). Як вказує Л. Тероу, рішення, що спричинять поглиблення економічної нерівності, мають виправдуватись тим, що вони сприяють підвищенню економічної ефективності [26, с. 63]. Оптимальність взаємозв'язку між основними складниками структури моделі соціально-економічного розвитку (ефективність; рівність; свобода; культура, справедливість) визначається на основі компромісу між ними, а ринок стає головним їх регулятором. У життєво важливих для суспільства сферах такі компроміси зазвичай бувають наслідком політичних обставин, де важливим є питання про міру. Йдеться про міру, до якої народ готовий пожертвувати рівністю задля досягнення вищої ефективності. Відомо, що боротися за рівність, справедливість слід до межі, за якою приріст рівності стає меншим, ніж пов'язані з ним втрати в ефективності. Вказана сентенція правильна в принципі, але важко втілювана в життя, оскільки важко однозначно оцінити, як у кожному конкретному випадку змінилося співвідношення між рівністю й ефективністю.

Як ми вже зазначали, шукаючи компроміс між рівністю й ефективністю, часто доводиться поступатися першим на користь другого й навпаки. Проте існують ситуації, коли рівність та ефективність взаємно унеможливають одна одну, тоді виникають проблеми, зокрема в економічній сфері; їх намагається вирішити ринок, який підвищує ефективність і водночас поглиблює нерівність. Тобто якщо суспіль-

ство свідомо обирає рівність, тоді воно завдає шкоди ефективності й обмежує роль ринку. З іншого боку, вказані суперечності держава розв'язує, використовуючи засоби (прогресивне оподаткування, соціальне страхування, програми соціального забезпечення та забезпечення робочими місцями) для досягнення більшої рівності у розподілі матеріальних статків та прибутків, здобутих на ринку.

Більшість розвинених суспільств сприяє утвердженню рівності (і платять за це певним зниженням ефективності), встановлюючи однакові для всіх соціальні та політичні права, на які не повинна поширюватися дія ринкових механізмів. Наявність цих прав позначається на функціонуванні економіки, і водночас їх використання відбувається під впливом ринку. Тому, щоб з'ясувати взаємозв'язок між ринковими відносинами та нерівністю, треба розглядати її в контексті всієї суспільної системи. Зокрема, нерівність можливостей як чинника стимуляції або дестимуляції необхідно розглядати у взаємозв'язку зі свободою, справедливістю винагороди та роллю різниці прибутків як стимулу для підвищення ефективності. Як стверджує Артур М. Окун, забороняючи обмін у соціальній та політичній сферах, суспільство водночас захищає право торгувати, заробляти та витратити гроші на ринку. Воно наділяє громадян правом отримувати прибуток, передаючи свою робочу силу чи вкладаючи капітал, а також правом витратити прибуток, купуючи товари та послуги в інших людей. Можна сказати, що ці права є складниками загального й рівного для всіх права на нерівні прибутки. А право самому обирати вид занять та право купувати те, що вважатимеш за потрібне, є важливими складниками свободи особи [27, с. 47].

Взаємозв'язок між власністю і свободою базується на суперечливих проблемах. З одного боку, право людини самій обирати вид занять є досить обмеженим, з іншого – проти кожного з цих обмежень можна висунути заперечення, тому що спектр оцінки свобод та інших суспільних вартостей різними людьми є дуже широким. Межі приватної власності також є предметом гострих суперечок, адже щоб громадяни могли торгувати, закон повинен визначити, на що поширюється право приватної власності. Необхідно, як зазначає Ф. Хайек, законодавчо розмежувати приватну та колективну власність [28, с. 150–169] і оцінити, яка з форм власності забезпечує більшу свободу (приватна власність нерівнозначна винятковому праву володіти, а колективна не є синонімом доступності для загалу). На нашу думку, існує значно більш тісний взаємозв'язок між ринком і свободою та справедливістю. На думку М. Фрідмена, ринкова економіка є знаряддям захисту політичних прав від порушення їх державою [29, с. 7–14]. Приватна власність та пов'язані з нею самостійні рішення обмежують сферу впливу державної влади, а відтак і можливість державного втручання у систему правознавства. Рівність та справедливість на ринку забезпечується наданою кожному продавцеві можливістю переконати покупця, щоб той заплатив за пропонований товар чи послугу, так само як свобода слова забезпечується можливістю переконати людей послуhati. Розглядаючи аргументи на користь ринкової економіки, приходимо до висновку, що, з одного боку, винагорода за внесок у кінцевий результат є несправедливою й невинуватою з моральних міркувань, а, з іншого – вона становить практичну необхідність економіки.

Висновки. Ефективним інституційним базисом можна назвати сукупність несуперечливих правил поведінки в суспільстві, яка забезпечує розподіл та використання ресурсів, спрямовані на максимізацію суспільного багатства та добробуту всіх верств населення. За таких інститутів зростання особистого доходу кожної особи тим вище, чим вище зростання добробуту всіх громадян країни. Загальна мета формування ефективного інституційного базису соціально-економічної системи полягає у тому, щоб сформувати такі інститути, які сприятимуть оздоровленню соціальних відносин, економічному зростанню та підвищенню рівня добробуту громадян. Аналіз реалізації принципів ефективного формування і розвитку інституційного базису економіки України вказує, що в реальності в Україні створено деструктивне інституційне середовище, яке призводить до економічної кризи та соціального напруження. Важливим її елементом стала поява як формальних, так і неформальних інститутів, які закріплюють соціальну нерівність.

Проведений аналіз дозволив виявити гостру потребу у посиленні таких функцій інституційної системи: адаптивної; інтеграційної, у здійсненні якої активну участь здатні брати сім'я, мораль і право, культура; інноваційної, яку стимулюють інститути конкурентного ринку, а також науки й вищої освіти; та стабілізаційної, значну роль у реалізації якої відіграють інститути політичної системи та громадянського суспільства. Конфлікт між рівністю, свободою, справедливістю та економічною ефективністю є неминучим. З огляду на це поєднання ринкової економіки та демократичного устрою можна назвати найбільш оптимальним. Саме тому воно є нерозривним і вносить у рівність, справедливість, культуру і свободу елемент раціональності, а в ефективність – елемент гуманності.

Список використаних джерел

1. Архиреев С. И. Дуализм институциональной архитектоники и задачи рыночной трансформации / С. И. Архиреев // Институційна архітектоніка та механізм економічного розвитку: матеріали симпозиуму. – Харків : ІЕП МОН України, 2005. – С. 85–88.
2. Заславская Т. Вектор социоструктурных сдвигов / Россия, которую мы обретаем / Отв. ред. Т. И. Заславская, З. И. Калугина. – Новосибирск : Наука, 2003. – С. 59–74.
3. Заславская Т. Современное российское общество: Социальный механизм трансформации : [учеб. пособие] / Т. Заславская. – М. : Дело, 2004. – 400 с. – ISBN: 5-7749-0366-4.
4. Кирдина С. Институциональная структура современной России: эволюционная модернизация / С. Кирдина // Вопросы экономики. – 2004. – № 10. – С. 89–98.
5. Малий І. Й. Институційна особливість України як чинник деформації ринкових принципів / І. Й. Малий // Институційна архітектоніка та механізм економічного розвитку : матеріали симпозиуму. – Харків ІЕП МОН України, 2005. – С. 108–109.
6. Пахомов Ю. Звивистий шлях у Європу / Ю. Пахомов // Економічний часопис – XXI. – 2005. – № 1–2. – С. 5–9.
7. Шаститко А. Е. Институциональная среда хозяйствования в России: основные характеристики / А. Е. Шаститко // Куда идет Россия? Кризис институциональных систем: век, десятилетие, год / Под общ. ред. Т. И. Заславской. – М. : Логос, 1999. – С. 201–206.
8. Мельник А. Структурна трансформація національної економіки України як чинник модернізації інституційного базису її розвитку / А. Мельник, А. Васіна // Журнал європейської економіки. – 2010. – Т. 9. – № 1. – С. 37–58.
9. Флейчук М. І. Легалізація економіки та протидія корупції у системі економічної безпеки: теоретичні основи та стратегічні пріоритети в умовах глобалізації / М. І. Флейчук. – Львів : Ахіл, 2008. – 660 с. – ISBN 978-966-357-014-8.
10. Demsetz H. Toward a Theory of Property Rights / H. Demsetz // American Economic Review. – 1967. – № 57 (2). – P. 347–359. – ISSN: 0042-0980.
11. Экономическая теория институциональных изменений / В. Л. Тамбовцев ; Московский гос. ун-т им. М. В. Ломоносова. – М. : ТЕИС, 2005. – 542 с. – ISBN 5-7218-0773-3
12. Тамбовцев В. Л. Теория институциональных изменений : [учеб. пособие] / В. Л. Тамбовцев. – М. : ИНФРА-М, 2008. – 154 с. – ISBN 978-5-16-002042-6.
13. Курило І. О. До оцінки якості інституціональної складової соціально-економічної структури населення в Україні / І. О. Курило // Научные труды ДонНТУ. – (Серия: экономическая). – Выпуск 31–3. – 2007. – С. 31–34.
14. Буайе Р. Теория регуляции: Критический анализ/ Р. Буайе / Пер. с франц. Н. Б. Кузнецовой. – М. : Российск. гос. гуманит. ун-т, 1997. – 213 с.
15. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Д. Норт ; пер. с англ. А. Н. Нестеренко. – М. : Фонд экономической книги «НАЧАЛА», 1997. – (Современная институционально-эволюционная теория). – 180 с. – ISBN 5-88581-006-0.

16. Полтерович В. М. Институциональные ловушки и экономические реформы / В. М. Полтерович // Экономика и математические методы. – 1999. – Т. 35. – Вып. 2. – С. 3–20.
17. Сухарев А. С. Институциональная теория и экономическая политика: к новой теории передаточного механизма в макроэкономике / О. С. Сухарев ; РАН, Ин-т экон. – М. : ЗАО Издательство «Экономика», 2007. – Кн. I. Институциональная теория. Методологический эскиз. – 516 с.
18. Овсиенко Ю. В. Зависимость характера институциональных систем от механизма их формирования / Ю. В. Овсиенко, В. П. Русаков // Экономика и математические методы. – 2008. – № 4. – С. 3–17.
19. Норт Д. Институты и экономический рост: историческое введение / Д. Норт // THESIS. – 1993. – Т. 1. – Вып. 2. – С. 69–91.
20. Вольчик В. В. Природа и причины качества экономических институтов / В. В. Вольчик, С. В. Ракша // Научные труды ДонНТУ. Серия: экономическая. – 2007. – № 31–1. – С. 25–31.
21. Попов Е. Системный подход к проблеме импорта институтов в российскую экономику / Е. Попов, В. Лесных // Об-во и экономика. – 2005. – № 10/11. – С. 98–112.
22. Норт Д. С. Пять тезисов об институциональных изменениях / Д. С. Норт // Квартальный бюллетень клуба экономистов. – 2000. – Вып. 4. – С. 3–15.
23. Интервью с Р. Коузом / Квартальный бюллетень Клуба экономистов. 1999. – Вып. 1. – № 4. – С. 21.
24. Glaeser E.L. Do Institutions Cause Growth? / E. L. Glaeser, R. La Porta, F. Lopez-de-Silanes, A. Shleifer // NBER Working Paper № 10568. – 2004. – June. – P. 271–303.
25. Мельник А. Ф. Державне управління : [підручник] / А. Ф. Мельник, О. Ю. Оболенський, А. Ю. Васіна ; за ред. А. Ф. Мельник. – К. : Знання, 2009. – 582 с. – ISBN 978-966-346-676-7.
26. Lester Therow. Toward a Definition of Economic Justice // Public Interest. No. 31 (Spring 1973). – P. 58–79.
27. Окун Артур М. Рівність та ефективність. Великий компроміс / Артур М. Окун ; перекл. з англ. О. Лотоцького. – Вашингтон : Ін-т Брукінза, 1996. – 149 с.
28. Hayek F. A. The Constitution of Liberty / F. A. Hayek. – University of Chicago Press, 1960. – 567 p. – ISBN 0-226-32084-7.
29. Friedman M. Capitalism and Freedom / Milton Friedman // University of Chicago Press, 1962. – 202 p.

*А. М. ГУМЕНЮК,
кандидат економічних наук, доцент,
заведуючий кафедрою туризму і економічної теорії,
Буковинський державний фінансово-економічний університет,
г. Чернівці*

Теоретико-методические основания оценивания эффективности институционального базиса экономики

Рассмотрены сущность эффективного институционального базиса общества, теоретические подходы к определению категории «эффективность институтов». Осуществлен анализ методических подходов к оцениванию эффективности институтов. На основании анализа сделан вывод о необходимости сохранения оптимальной взаимосвязи между основными составляющими модели социально-экономического развития, которые обеспечивают эффективное функционирование экономики.

Ключевые слова: *эффективность и качество институтов, трансакционные расходы, институциональный базис, институциональные изменения, экономический рост, человеческий и социальный капитал.*

A. M. HUMENYUK,
PhD (Economics), Associate Professor,
Head of the Department for Tourism and Economic Theory,
Bukovyna State University of Economics and Finance, the city of Chernivtsi

Measuring the Effectiveness of the Institutional Basis of the Economy: Theoretical and Methodological Framework

Building up the institutional basis for the socio-economic model, capable to trigger effective performance of a national economy, still remains a vital problem. Optimization of the relationship between the key components of the model is an important issue in this context.

The purpose of the study is to analyze the effective institutional basis of the socio-economic development.

Emphasis is made on issues of the optimality in the relationship between key components of the institutional basis (effectiveness, equality, freedom, culture, justice), expected to be set through gaining compromise between them, with the regulatory function of the market.

It is shown that once the effective institutional basis is built in a country through gaining optimal compromise between the categories "equality", "freedom", "justice", "culture", and "effectiveness", economic growth will be triggered. Analysis of principles underlying institutional setting of the Ukrainian economy shows that the institutional environment built in Ukraine is essentially destructive, capable to trigger economic crises and increase social tensions. It is backed by the established formal and informal institutes cementing the social inequality. Strengthening the following functions of the institutional basis in Ukraine is urgently needed: adaptive; integrative, supported through active contributions of family, moral and law, culture; innovative, supported by the institutes of competitive market, research and development and higher education sectors; and stabilizing, supported first and foremost by the institutes of political system and civil society. The conflict between equality, freedom, justice, on the one hand, and economic effectiveness, on the other hand, is inevitable. In view of this, a mix of market economy and democratic system can be considered as the most optimal. This mix is integral, as it imports a rationality element in equality, justice, culture and freedom, and a humanity element in effectiveness.

Keywords: *effectiveness and quality of institutes, transaction costs, institutional basis, institutional change, economic growth, human and social capital.*

